

ДЖЕРЕЛА

1. Барроуз Л. К. Европа университетов / Л. К. Барроуз // Высшее образование в Европе. — 1989. — Т. 14, № 1. — С. 32–40.
2. Верже Ж. Средневековый университет учителя / Ж. Верже // Alma mater : вестн. высш. шк. — 1997. — № 2. — С. 43–47 ; № 4. — С. 33–36 ; № 5. — С. 36–40.
3. Гумбольдт К. В. фон. О внутренней и внешней организации высших научных заведений в Берлине / К. В. фон Гумбольдт ; пер. Л. Григорьевой // Современные стратегии культурологических исследований : тр. Ин-та европейских культур / отв. ред. Д. П. Бак. — М., 2000. — Вып. 1. — С. 68–83.
4. Каррье Г. Культурные модели университета / Г. Каррье // Alma mater : вестн. высш. шк. — 1996. — № 3. — С. 14–30.
5. Ортега-и-Гассет Х. Миссия университета : (Фрагменты) / Х. Ортега-и-Гассет // Alma mater : вестн. высш. шк. — 2003. — № 7. — С. 44–54.
6. Педагогіка вищої школи / [В. П. Андрущенко, І. Д. Бех, І. С. Волощук та ін.] ; за ред.: В. Г. Кременя, В. П. Андрущенко, В. І. Лугового. — К. : Пед. думка, 2009. — 256 с.
7. Университет как центр культуропорождающего образования: Изменение форм коммуникации в учебном процессе / М. А. Гусаковский, Л. А. Яценко, С. В. Костюкевич [и др.] ; под ред. М. А. Гусаковского. — Минск : БГУ, 2004. — 279 с.
8. Хабермас Ю. Идея университета. Процессы обучения / Ю. Хабермас // Alma mater : вестн. высш. шк. — 1994. — № 4. — С. 9–17.
9. Хьюсен Т. Идея университета: эволюция, функции, проблемы / Т. Хьюсен // Перспективы: вопросы образования. — 1992. — № 3. — С. 26–32.
10. Jaspers K. Die der univtrstital / K. Jaspers. — Berlin ; Heidelberg ; N. Y., 1980. — 522 p.

В статье осуществлен обзор развития идеи университетского образования в контексте становления современных моделей университета, проанализирована трансформация ценностной детерминированности идеи университетского образования в историческом измерении, в частности, на фоне современных процессов глобализации и возникновения образовательно-интеграционных тенденций.

Ключевые слова: университетское образование, модели университета, процессы глобализации и евроинтеграции.

In the article there has been studied the ideas of university education development in the context of formation the models of contemporary university, analysed transformation the value dimension to the idea of university education in the historical perspective, particularly, against the background of the current globalisation processes and uprising the tendencies to educational integration.

Key words: university education, university models, the processes of globalisation and Euro integration.

Гонюкова А. В.,

завідувач кафедри суспільно-політичних дисциплін і правознавства
Київського університету імені Бориса Грінченка,
доктор наук з державного управління, доцент,

Столяр А. С.,

аспірантка НАДУ, Україна

ЦІННІСНІ ВИМІРИ ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Орієнтуючись на соціологічні дослідження, автори наводять основні ціннісні орієнтири сучасного українського суспільства. Розглядають ціннісні установки політичної діяльності. Доводять необхідність формування національно-демократичних цінностей як основи сучасної політичної культури з метою адаптації до глобалізаційних процесів.

Глобалізація — це складний процес, який неоднозначно сприймається суспільствами. З одного боку, він сприяє значному збагаченню взаємозв'язків людей, спільнот, держав через розширення інформаційного, ділового, торговельного просторів тощо. З іншого боку, через зростання (самоусвідомлення) розмаїття культур та ускладнення соціально-політичних умов підвищується загроза міжетнічних конфліктів. Інформаційні, фінансові потоки переплітають інтереси різних етнічних спільнот. Як слушно зазначає В. Скуратівський, «глобалізація формує нову систему соціальних відносин у світі, соціальної взаємодії між націями, значно розширює та збільшує процеси світової соціодинаміки, утверджує новий стиль соціальної організації» [1, 340]. Отже, глобалізація є актуальною для розуміння сутності та основ політичної діяльності.

Над проблемою цінностей українського суспільства працюють такі українські науковці, як М. Головатий, Є. Головаха, Б. Гаєвський, В. Козаков, Т. Кресіна, М. Логунова та ін.

Мета нашої роботи — розглянути зміну цінностей українського суспільства в контексті політичної діяльності, а також показати тісну взаємозалежність національно-демократичних цінностей як основи розвитку культурно-світоглядного процесу, соціально-економічного поступу, історичного становлення певного типу політичної культури в сучасних умовах глобалізації.

Поступальний розвиток вимагає особливої уваги до ціннісних основ політичної діяльності. Специфікою глобального розвитку для українського суспільства є складність, невизначеність його духовно-ідеологічних засад як наслідок соціально-економічної, а часто і політичної нестабільності; руйнування, а то і втрати ідеологічних орієнтирів; нестійкість морально-етичних норм. Соціально-економічні трансформації супроводжуються змінами в системі ціннісних орієнтирів населення, пріоритетів у ставленні людей до своїх індивідуальних потреб, інтересів суспільства і держави. Це, у свою чергу, породжує глибокі протиріччя у всіх сферах соціального життя, кардинально змінює суспільство [2, 11].

Ентоні Сміт вказує на те, що жодна культура, навіть найменш сформована й розвинена, несе певну незмінну «вартість». Адже будь-яка з етнічних спільнот має спадщину й культурні особливості, які утворюють одну унікальну національну ідентичність серед багатьох інших, не менш унікальних ідентичностей [3, 92]. Отже, ми маємо два взаємовиключних процеси: інтеграції та поглинання і самоствердження. Проблема полягає у визначенні цінностей для прийняття рішень, цінностей політичної діяльності, суспільного розвитку.

Цінність розглядається як будь-яке матеріальне або ідеальне явище, що має значення для людини чи суспільства, заради якого людина (суспільство) діє, витрачає сили, живе. Цінності — це соціально схвалювані уявлення більшості людей про те, що таке добро, справедливість, патріотизм, любов, дружба тощо. Об'єкти, явища, ідеї, процеси політичного життя та їх властивості, до яких людина ставиться як до таких, що задовольняють її соціальні потреби, інтереси і які вона залучає у сферу своєї життєдіяльності, розглядаються як політичні цінності.

Цілісний набір ідей формує політичну ідеологію як систему поглядів стосовно основних принципів організації суспільства, його цінностей та місця в ній людини. Це синтезована сукупність поглядів, які віддзеркалюють і захищають інтереси тієї чи іншої суспільної групи, її цілі та завдання під час завоювання та утримання влади. В основі політичних ідеологій лежать ціннісні пріоритети.

А. Ручка виділяє три групи ціннісних пріоритетів українського суспільства: традиціоналістські цінності (міцне здоров'я, сім'я, благополуччя дітей, матеріальний добробут, сприятливий морально-психологічний стан у суспільстві, відсутність значного соціального розшарування, національно-культурне відродження, участь у релігійному житті), цінності самореалізації (цікава робота, суспільне визнання, підвищення освітнього рівня, прилучення до культурних цінностей, незалежність у справах, судженнях, вчинках) і політико-громадянські цінності (державна незалежність країни, створення в суспільстві рівних можливостей для всіх, можливість висловлювати думки з політичних та інших питань, не побоюючись за особисту свободу, критика і демократичний контроль рішень владних структур, демократичний розвиток країни, можливість підприємницької ініціативи, участь у діяльності політичних партій і громадських організацій). Багаторічні дослідження доводять, що сьогодні саме традиціоналістські цінності домінують у свідомості українських громадян, хоча потроху цей показник знижується (у 2002 р. — 4,59 бала і 4,17 бала — у 2009 р.). Самореалізаційні цінності посідають важливе місце у ментальності українців, але менш значуще за традиціоналістські (протягом 2000—2006 рр. їх індекс тримався на позначці 3,99 бала і трохи знизився у 2009 р. — до 3,88 бала). Політико-громадянські цінності посідають останнє місце у свідомості українців, а це переважно ліберально-демократичні цінності, реалізація яких забезпечує адаптацію людей до нових ринкових умов, є передумовою формування демократичного суспільства (у 2000—2006 рр. цей індекс зростає з 3,21 бала до 3,63 бала і суттєво знижується у 2009 р. — до 3,45 бала) [4, 290—292]. Отже, українське суспільство залишається достатньо традиційним, по-волі починає модернізуватись, а про постмодерн і не задумується.

Політична еліта нашого суспільства також залишається вірною традиціоналістським цінностям. Політична діяльність, на жаль, не є інноваційною, що демонструє прихильність до демократичних цінностей, а навпаки, спрямована на підтримку радянських цінностей, які були спрямовані на ідею, а не на особистість. Сьогодні місце ідеї посіли матеріальні вигоди (або банальні гроші). Це свідчить про неспроможність сучасної політичної еліти рухатись уперед, пропонувати розвиток суспільства, здатність до реформ і саморозвитку. Політичний істеблішмент активно бореться за владу. Поступ уперед в українській політичній діяльності замінено боротьбою за самозбереження у владі. Будь-яка політична сила, що здобула більшість на парламентських чи президентських виборах, намагається сконцентрувати всю політичну владу у своїх руках та контролювати усі гілки державної влади. Про це свідчить аналіз політичного процесу [5, 103—107]. Про це свідчать дії політиків, закулісні домовленості, прийняття рішень без урахування думки громадян тощо.

Через це громадяни не довіряють представникам влади. Рівень довіри до парламенту становить 14 %, до уряду — близько 20 %; органам місцевої влади довіряє 18 %, судам — 12 % [4, 513—514]. При цьому наші громадяни не визнають себе відповідальними за стан справ у суспільстві, у своєму місті, районі, на своїй вулиці, у своєму будинку. І таких більше 60 % [6, 521]. Без зміни ментальності й ціннісних установок подолання наших проблем вважається малоімовірним.

Світові дослідження, що ведуться з 1981 р. і які до 2006 р. охопили більшість населення земної кулі, засвідчують появу у 1950–70-х рр. покоління, яке є носієм нових постмодерних цінностей. До таких цінностей належать прагнення до самовираження, критичне ставлення до влади, релігії, ідеології, схильність довіряти не особистостям, а інституціям, екочуттєвість, терпимість до девіантних груп тощо. На думку Я. Грицака, поширення постмодерних цінностей у 90-х рр. ХХ ст. значною мірою пов'язане з падінням комуністичної ідеології та розвалом соціалістичного табору. Український історик вважає, що сьогодні нагальна потреба українського суспільства полягає у перенесенні центру політичних дискусій з площини ідентичностей у площину цінностей. Р. Патнам свого часу сказав: куди ми потрапимо, залежить від того, звідки ми прийшли. А цінності в українському суспільстві панують далеко не демократичні.

До цінностей демократії належать: громадянство і громадянськість; компетентність і відповідальність; свобода; конституція і конституціоналізм; свобода совісті; свобода слова, вільні ЗМІ, громадська думка; людська гідність; моральна автономія; приватність; громадянська асоціація; соціальний порядок [7].

У другій половині ХХ ст. американські дослідники Г. Алмонд та С. Верба в праці «Громадянська культура» зазначили, що «державні діячі, які прагнуть створити політичну демократію, часто концентрують свої зусилля на формуванні політичної партії з тим, щоб стимулювати участь мас. Але для розвитку стабільного та ефективного демократичного правління вимагається щось більше, ніж визначені політичні та управлінські структури. Цей розвиток залежить від політичної культури. Якщо вона не спроможна підтримати демократичну систему, то її шанси на успіх незначні» [8, 65].

Труднощі становлення демократії в нашій країні — на структурному чи функціональному, владному чи виконавчому, державному чи регіональному, колективному чи особистому рівнях — багато в чому зумовлені саме відсутністю демократичних цінностей у політичній культурі українців. Через це наші політики і громадяни, самі того не помічаючи, мислять і діють відповідно до імперативів і стереотипів політичної культури, яка склалася в радянському суспільстві багато десятиріч тому.

Свого часу скасування Магдебурзького права, припинення чинності в Україні Литовського Статуту, поширення кріпацтва і зневага до українських звичаїв і традицій, стали важливим поштовхом до піднесення козацького руху, високого цінування українцями індивідуальних свобод та людської гідності. Козацтво значною мірою відвернуло глибокі перетворення на рівні етнопсихіки, зміцнило інститут приватної власності на землю. Воно компенсувало відсутність в Україні тих релігійних та культурних процесів, які в Європі позначаються гуманізмом та реформацією [9, 11].

Особливого значення у справі формування ціннісних пріоритетів набуває принцип взаємозв'язку національного та глобалізаційного чинників суспільного розвитку, становлення та розбудови суверенної держави.

Аналіз управлінських рішень, прийнятих в Україні за роки її незалежного розвитку, свідчить про те, що вони розроблялися і приймалися в умовах відсутності достатнього обсягу об'єктивного психологічного аналізу процесів та явищ громадсько-політичного життя, насамперед їхньої глибинної природи. Це стосується, зокрема, міри готовності суспільства до тих чи інших змін в економіці, політиці, соціальних відносинах тощо. Сьогодні ціннісні установки суспільства не враховуються політиками під час політичної діяльності.

Висновки. В Україні ситуація ускладнюється тим, що тут відбувається перехід від суспільства, в якому усім його членам були прописані жорстко задані правила і моделі поведінки до суспільства, де визначальними мають стати механізми соціального регулювання, засновані на індивідуальному виборі та індивідуальній відповідальності, особистих цінностях і перевагах. Усе це відбувається за відсутності у громадян достатнього рівня підготовки. Тому подолання соціальних протиріч і формування стабільності суспільного організму потребує орієнтації на національно-демократичні цінності.

У перспективі необхідно визначити шляхи поєднання національних та ліберально-демократичних цінностей як засадничих принципів для формування демократичної політичної культури українського суспільства, що допоможе адаптуватись до сучасних глобалізаційних процесів.

ДЖЕРЕЛА

1. *Скуратівський В. А.* Державна політика в соціогуманітарній сфері в умовах глобалізації світового розвитку / В. Скуратівський // Галузь науки «Державне управління»: історія, теорія, впровадження : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. уч., 28 трав. 2010 р. : у 2 т. / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, С. В. Загороднюка. — К. : НАДУ, 2010. — Т. 1. — С. 340–342.
2. *Логунова М.* Соціально-психологічні аспекти управлінської діяльності / Марія Логунова. — К., 2006. — 256 с.
3. *Сміт Ентоні Д.* Національна ідентичність / Ентоні Д. Сміт. — К. : Основи, 1994. — 224 с.
4. Українське суспільство 1992–2010. Соціологічний моніторинг / за ред. дек.н. В. Ворони, д.соц.н. М. Шульги. — К. : Ін-т соціології НАН України, 2010. — 636 с.
5. *Гонюкова Л.* Політичні партії як інститут державної політики та управління: теоретико-методологічний аналіз : моногр. / Л. Гонюкова. — К. : НАДУ, 2009. — 392 с.
6. Українське суспільство 1992–2009. Динаміка соціальних змін / за ред. дек.н. В. Ворони, д.соц.н. М. Шульги. — К. : Ін-т соціол. НАНУ. — 560 с.

7. Основи демократії : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / за заг. ред. А. Колодій. — К. : Вид-во «Ай Бі», 2002. — 680 с.
8. Алмонд Г., Верба С. Гражданская культура и стабильность демократии / Г. Алмонд, С. Верба // Полис. — 1992. — № 4.
9. Цимбалістий Б. Політична культура українців / Б. Цимбалістий // Сучасність. — 1994. — № 3.

Основываясь на социологических исследованиях, авторы раскрывают ценностные ориентиры современного украинского общества. Рассматривают ценностные установки политической деятельности. Доказывают необходимость формирования национально-демократических ценностей как основы современной политической культуры для адаптации к глобальным процессам.

The article represents main value guidelines of modern Ukrainian society, based on sociological researches. Consider value settings of political activity. Prove the necessity of forming national and democratic values as the foundation of modern political culture to adapt to globalization processes.

Лозова О. М.,

завідувач кафедри практичної психології
Київського університету імені Бориса Грінченка,
доктор психологічних наук, доцент, Україна

ПРОЯВИ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ У КРОСКУЛЬТУРНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ ПЕРЦЕПЦІЇ

Стаття містить аналіз сучасної проблематики у галузі етнокультурної толерантності. Запропоновано новий підхід до вивчення перцепції знакових феноменів, який будується на засадах етнічної психології, психосемантики та психосеміотики.

Ключові слова: толерантність, етнічна свідомість, психосемантика, етнокультура, етнічний знак.

У сучасній психології все частіше постає завдання дослідження природи та психологічних механізмів толерантності на рівні індивіда, групи, етносу.

Згідно з Декларацією принципів толерантності, прийнятою Генеральною конференцією ЮНЕСКО у 1995 р., толерантність означає «повагу, прийняття й правильне розуміння багатого різноманіття культур світу, форм самовираження й способів проявів людської індивідуальності. <...> Політика й програми в галузі освіти повинні сприяти поліпшенню взаєморозуміння, зміцненню солідарності й терпимості у відносинах як між окремими людьми, так і між етнічними, соціальними, культурними, релігійними і мовними групами, а також націями» [3]. Тому підхід до культурних такроскультурних явищ крізь аналіз особливостей менталітету певного етносу відповідає на важливі питання про те, як забезпечити порозуміння в мультикультурних суспільствах, якими є механізми впливу глобалізму на представників етнокультур.

Порівняльне вивчення суб'єктивної семантики етносів, імовірно, є одним з тих кроскультурних підходів, які спрямовані не стільки на пошук культурних універсалій, скільки на комплексний якісний порівняльний аналіз ментальних процесів у різних культурах, що включає в себе, зокрема, і дослідження етнічних особливостей естетичного сприйняття.

В експериментально-психологічних дослідженнях останніх двох десятиліть, зокрема у працях В. О. Барабанщикова і В.М. Носуленка, намітилася тенденція до розгляду перцепції як процесу, що має свою власну онтологію, у центрі якої — суб'єкт і об'єкт сприймання, способи їхньої взаємодії, чуттєвий образ сприйманого, логіка його породження й розвитку [1; 2]. Відтак акт перцепції починає розцінюватися не як абстрактно-всезагальна форма, а як подія, що реалізує специфічний зв'язок індивіда із середовищем, людини зі світом. Тому перцептивна подія включається у сукупність реальних обставин життя людини, а перцептивний процес набуває мотиваційного, диспозиційного, операціонального, когнітивного та інших планів [10].

Ю. М. Забродін з колегами виділяють три простори розуміння перцепта: сенсорний, семіотичний, семантичний. Сенсорний простір — розуміння об'єкта через відчуття, чуттєва тканина світу, його природний пласт. Семіотичний простір — організована система знаків і значень (соціальний пласт); семантичний простір — його наповнення [4]. У продовження цієї логіки В. Ф. Петренко під семантичним простором розуміє систему ознак, описів об'єктної та соціальної дійсності, яка є певним чином структурованою. Дійсно, відносно суб'єкта перцептивна подія локалізується ліворуч або праворуч, ближче або далі, сприймається раніше або пізніше, оцінюється як щось хороше або погане. Тобто межі перцепту визначаються ресурсами суб'єкта сприймання і характером виконуваних задач, як зауважує В. О. Барабанщиков.